



BAUDŽIAMOJO PROCESO VEIKSMŲ (SPRENDIMŲ) TEISĖTUMO VERTINIMAS BAUDŽIAMAJAME IR CIVILINIAME PROCESUOSE

Marijus Šalčius¹

DOI: <https://doi.org/10.7220/2029-4239.22.2>

SANTRAUKA

Straipsnyje yra analizuojamas baudžiamojo proceso veiksmų (sprendimų) teisėtumo vertinimas baudžiamajame ir civiliniame procesuose. Teisės doktrinoje pripažįstama, kad Lietuvos teisiniame reguliavime, egzistuojant griežtaji valstybės deliktinei atsakomybei, t.y. atsakomybei be kaltės, jos ribos ir taip tampa itin plačios. Atsižvelgiant į tai, sprendžiant klausimą dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro bei teismo veiksmais padarytos žalos atlyginimo, vienas esminių aspektų yra nustatyti tinkamą balansą tarp efektyviai veikiančios baudžiamosios procesinės veiklos ir žalą patyrusio asmens interesų apsaugos, t.y. kad valstybės deliktinės atsakomybės ribos nebūtų neprotingai išplėtos arba nepagrįstai susiaurintos. Valstybės deliktinės atsakomybės ribos gali priklausyti ir nuo to, vienodai ar skirtingai baudžiamojo proceso veiksmų teisėtumas yra vertinamas baudžiamajame bei civiliniame procese. Tyrimo metu buvo nustatyta, kad baudžiamojo proceso teisės ir civilinės teisės doktrinose pateikiamos baudžiamojo proceso pažeidimo sąvokos bei kriterijai, kuriais remiantis nustatomas procesinių veiksmų (sprendimų) neteisėtumas, nesutampa. Teismai taip pat laikosi pozicijos, kad tų pačių baudžiamojo proceso veiksmų (ne)teisėtumas baudžiamojoje ir civilinėje byloje gali būti vertinamas skirtingai. Tačiau straipsnyje keliamą abejonę, ar toks to paties baudžiamojo proceso veiksmo (sprendimo) priešingas vertinimas, priklausomai nuo to ar jis yra vertinamas baudžiamajame ar civiliniame procese, yra pagrįstas ir pernelyg neišplečia valstybės deliktinės atsakomybės ribų.

¹Autorius yra Kauno apygardos prokuratūros Viešojo intereso gynimo skyriaus vyriausiasis prokuroras, Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto doktorantas, lektorius.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI

Baudžiamasis procesas, baudžiamąjį proceso pažeidimas, žalos atlyginimas, pareiga atlyginti žalą, teisėsaugos institucijų pareigūnų ir teismo atsakomybė.

IVADAS

Lietuvoje yra įtvirtinta griežtoji valstybės deliktinė atsakomybė už baudžiamajame procese padarytą žalą, t.y. atsakomybė be kaltės². Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 6.272 straipsnio 1 dalis numato, kad „[ž]alą, atsiradusią dėl neteisėto nuteisimo, neteisėto suėmimo kardomosios priemonės taikymo tvarka, neteisėto sulaikymo, neteisėto procesinės prievartos priemonių pritaikymo, neteisėto administracinės nuobaudos – arešto – paskyrimo, atlygina valstybė visiškai, nepaisant ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuratūros pareigūnų ir teismo kaltės“³. Teismų praktikoje laikomasi nuoseklios pozicijos, kad valstybės deliktinės atsakomybės teisiniam santykiui atsirasti pakanka trijų sąlygų: neteisėtų pareigūnų veiksmų (neteisėto neveikimo), šiais veiksmais (neveikimu) padarytos žalos fakto ir priežastinio neteisėtų veiksmų (neveikimo) bei atsiradusios žalos ryšio⁴. Asmuo, kuris patyrė žalą dėl baudžiamąjį proceso pažeidimo, neturi įrodinėti, kad dėl žalos atsiradimo (padarymo) kalti pareigūnai ar teismas, tačiau jis neatleidžiamas nuo Civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 178 straipsnyje įtvirtintos pareigos įrodyti kitas tris būtinas šios civilinės atsakomybės rūšies sąlygas, o neįrodžius bent vienos iš jų, žalos atlyginimas negalimas⁵. Griežtoji valstybės atsakomybė atitinka nukentėjusiojo interesus, kadangi sudaro prielaidas laikyti, kad valstybė atsako už savo pačios žalingus veiksmus. Kita vertus, pagal griežtos atsakomybės taisyklę, valstybės atsakomybės ribos tampa labai plačios⁶.

Vienas iš valstybės deliktinės atsakomybės už baudžiamajame procese padarytą žalą ribų *problematikos* aspektų yra optimalaus balanso tarp baudžiamąjį proceso uždavinių įgyvendinimo ir neteisėtais baudžiamąjį proceso veiksmais (sprendimų) žalą patyrusio asmens interesų apsaugos nustatymas. Nekvestionuotina, kad baudžiamąjį procesu, kuris pasiekia jam keliamus tikslus, yra suinteresuota visa visuomenė. Tačiau, manytina, kad pernelyg plačios valstybės deliktinės atsakomybės ribos gali ne tik riboti baudžiamąjį procesinę veiklą vykdančių subjektų

² Griežtoji civilinė atsakomybė – tai atsakomybės standartas, pagal kurį asmuo yra teisiškai atsakingas už padarytą žalą, nesant jo kaltės (Akanksh Deekonda. Law of torts – strict liability. *Cyberlekh publications*, 2019, p. 87).

³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (*Žin.*, 2000, Nr. 74-2262).

⁴ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-231-695/2019; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-425-219/2018; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-347-687/2018 ir kt.

⁵ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. liepos 19 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-311-421/2018; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 22 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-63-378/2018; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 6 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-167-684/2017 ir kt.

⁶ Simona Selelionytė - Drukteinienė. *Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos*. Daktaro disertacija. Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 112.

diskrecijos laisvę, bet ir paralyžiuoti baudžiamąjį procesą apskritai⁷. Kita vertus, modernios valstybės deliktinės atsakomybės doktrina⁸ įpareigoja valstybę prisiimti atsakomybę už jos institucijų veiksmais padarytą žalą.

Sprendžiant klausimą ar kyla valstybės civilinė atsakomybė, esminis klausimas yra kvestionuojamų baudžiamojo proceso veiksmų (sprendimų) teisėtumas (neteisėtumas). Teisės doktrinoje teigiama, kad „<...> neteisėtumas iš esmės lieka vienintelė sąlyga, kuri nustato konkrečias Lietuvos valstybės deliktinės atsakomybės ribas (t. y. gali jas palikti labai plačias arba susiaurinti vadovaujantis protingumo kriterijumi)“⁹. Baudžiamojo proceso veiksmų (sprendimų) neteisėtumo, kaip būtinos sąlygos valstybės deliktinei atsakomybei kilti, vertinimas yra *problematiškas* jau vien tuo aspektu, kad turi akivaizdų teisinio tarpšakiškumo pobūdį. Viena vertus, asmuo, reikalaujantis iš valstybės žalos atlyginimo, savo ieškinį grindžia baudžiamajame procese atliktų veiksmų (priimtų sprendimų), kurie yra reguliuojami baudžiamojo proceso teisės, teisėtumo kvestionavimu. Tačiau, toks ieškinyje turi atitikti CPK nustatytus reikalavimus bei jo pagrindas, taip pat, įrodinėjamas pagal CPK nustatytas taisykles. Kitaip tariant, veiksmai, atlikti pagal vienos teisės šakos taisykles, yra vertinami pagal kitos teisės šakos taisykles. Šio tyrimo *aktualumą* lemia tai, kad, kaip matysime toliau, baudžiamojo proceso veiksmų (sprendimų) teisėtumo tapatus arba netapatus vertinimas baudžiamajame ir civiliniame procesuose yra betarpiškai susijęs su valstybės deliktinės atsakomybės ribomis ir yra vienas iš veiksnių, kuris gali lemti nepagrįstą jų susiaurinimą arba atvirkščiai – išplėtimą.

Tyrimo tikslas – nustatyti, kaip baudžiamojo proceso veiksmų (sprendimų) (ne)teisėtumas yra apibrėžiamas teisės doktrinoje bei kaip jis yra vertinamas baudžiamajame ir civiliniame procesuose. Siekiant įvardinti tikslo, šiame straipsnyje naudojami lingvistinis, dokumentų ir bylų analizės, mokslinės literatūros analizės, apibendrinimo ir loginiai *metodai*. Straipsnyje keliami šie uždaviniai pasiekti užsibrėžtam tikslui:

1. Nustatyti kaip baudžiamojo proceso veiksmų (sprendimų) neteisėtumas yra apibrėžiamas teisės aktuose bei suprantamas teisės doktrinoje;
2. Identifikuoti, ar teisės doktrinoje pateikiama baudžiamojo proceso pažeidimo sąvoka bei procesinių veiksmų neteisėtumo kriterijais yra remiamasi teismų praktikoje;
3. Nustatyti, ar skirtingas baudžiamojo proceso veiksmų (sprendimų) neteisėtumo vertinimas baudžiamajame ir civiliniame procesuose pernelyg neišplečia (nesusiaurina) valstybės deliktinės atsakomybės ribų.

Pastarosios *temos naujumą* nusprendžia tai, kad ji iki šiol Lietuvos teisės mokslo darbuose kompleksiskai nagrinėta nebuvo. Atskirus baudžiamojo proceso pažeidimo sampratos aspektus,

⁷ Pavyzdžiui, baudžiamąjį procesinę veiklą vykdančios subjektais, t.y. ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokuroras bei teismas, gali pradėti ne tik vengti atlikti kasdienius baudžiamojo proceso veiksmus bet ir teismiam nagrinėjimui būtų perduodamos tik tos baudžiamosios bylos, kuriose asmens kaltė yra akivaizdi. Tai, turėtų ne tik neigiamą įtaką nukentėjusiojo nuo nusikalstamų veikų asmens interesų apsaugai bet ir būtų nesuderinama su esminiais teisinės valstybės principais.

⁸ Plačiau apie šiuolaikinės modernios valstybės atsakomybės doktriną žiūrėti: Ugnė Gailiūnienė. *Atsakomybė už viešojo administravimo subjektų asmenims padarytą žalą Lietuvoje*. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas, 2013; Simona Selelionytė - Drukteinienė. *Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos*. Daktaro disertacija. Mykolo Romerio universitetas, 2008 ir kt.

⁹ Simona Selelionytė. Neteisėtumas kaip valstybės deliktinės atsakomybės sąlyga. *Jurisprudencija*. 2006, Nr. 1 (79), p. 103.

tokio pažeidimo metu gautų duomenų vertinimą tyrinėjo E. Rimšelis¹⁰, A. Panomariovas¹¹ bei A. Juozapavičius¹². U. Gailiūnienė¹³ bei S. Selelionytė - Drukteinienė¹⁴ tyrė valstybės civilinės atsakomybės raidą bei tokios atsakomybės už viešojo administravimo subjektų veiklą sampratą ir šios atsakomybės sąlygas. Žalos, atsiradusios dėl pernelyg ilgo baudžiamojo proceso, atlyginimą analizavo G. Goda¹⁵ bei M. Gušauskienė¹⁶. M. Šalčius su M. Biliumi ankstesniuose savo darbuose taip pat tyrė kai kuriuos su baudžiamojo proceso pažeidimu padarytos žalos atlyginimu susijusius klausimus¹⁷. Tuo tarpu šiame straipsnyje yra koncentruojamasi į baudžiamojo proceso veiksmų (sprendimų) neteisėtumo vertimo tapatumus ir skirtumus baudžiamajame ir civiliniame procesuose. Užsienio valstybėse su nagrinėjamos temos atskirais aspektais susijusius tyrimus yra atlikę D. Fairgrieve¹⁸, K. M. Scherr¹⁹, C. Harlow²⁰, C. Van

¹⁰ Ernestas Rimšelis. *Esminiai baudžiamojo proceso teisės pažeidimai: samprata, vertinimas ir procesiniai padariniai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.

¹¹ Artūras Panomariovas. *Ikiteisminio tyrimo procesinės kontrolės teoriniai diskusiniai aspektai*. *Jurisprudencija*. 2004, Nr. 59 (51).

¹² Audrius Juozapavičius. *Duomenų (įrodymų), gautų pažeidžiant teisę, neleistinumas Lietuvos baudžiamajame procese*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.

¹³ Ugnė Gailiūnienė. *Atsakomybė už viešojo administravimo subjektų asmenims padarytą žalą Lietuvoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013.

¹⁴ Simona Selelionytė-Drukteinienė. *Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.

¹⁵ Gintaras Goda. *Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese*. Vilnius: Registrų centras, 2014.

¹⁶ Marina Gušauskienė. *Per ilgą baudžiamojo proceso trukmę kaip valstybės civilinės atsakomybės pagrindas (teismų praktikos analizė)*. *Jurisprudencija*, 26(2), 2019.

¹⁷ Marijus Šalčius. *Baudžiamojo proceso pažeidimo teisinių pasekmių kai kurie probleminiai aspektai*. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka: mokslinių straipsnių rinkinys*. Mykolo Romerio universitetas, 2015 [t.] 13; Marijus Šalčius. *Procesinių prievartos priemonių taikymo pažeidimas ir pareiga atlyginti žalą*. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka: mokslinių straipsnių rinkinys*. Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakultetas, 2013, [t.] 10; Marijus Šalčius; Mindaugas Bilis. *Baudžiamojo proceso pažeidimu padarytos žalos atlyginimo teisinis reguliavimas ir vertinimo teismų praktikoje problematika*. *Teisės apžvalga*. Vytauto Didžiojo Universitetas, Nr. 2(14) (2016); Marijus Šalčius; Mindaugas Bilis. *Baudžiamojo proceso veiksmų teisėtumo vertinimas žalos atlyginimo kontekste*. *Jurisprudencija: Mokslo darbai*. Mykolo Romerio universitetas, Nr. 2 (2016).

¹⁸ Duncan Fairgrieve. *State liability in tort*. Oxford: Oxford University Press, 2003.

¹⁹ Kathrin Maria Scherr. *The principle of state liability for judicial breaches: the case Gerhard Köbler v. Austria under European Community law and from a comparative national law perspective*. 2008. PhD Thesis.

²⁰ Carol Harlow. *State liability: Tort law and beyond*. Oxford: Oxford University Press, 2004.

Dam²¹, C. Elliott, F. Quinn²², Van Gerven, J. Lever, P. Larouche²³, N. A. Gromov, S. A. Polūnin²⁴, L. D. Kalinkina²⁵ ir kt.

BAUDŽIAMOJO PROCESO VEIKSMŲ (SPRENDIMŲ) (NE)TEISĖTUMO KRITERIJŲ TEISINIS REGULIAVIMAS BEI JO VERTINIMAS TEISĖS DOKTRINOJE

Teismų praktikoje yra teigiama, kad „[s]prendžiant dėl valstybės civilinės atsakomybės už teisės saugos pareigūnų veiksmus, kiekvienu atveju reikia išsiaiškinti, ar konkretaus asmens baudžiamasis persekiojimas buvo pradėtas esant pakankamai duomenų, leidžiančių įtarti, kad jis padarė nusikaltimą; civilinės atsakomybės požiūriu reikšminga aplinkybė yra ikiteisminio tyrimo ar baudžiamosios bylos nutraukimo, asmens išteisinimo pagrindas; reikšminga ir tai, kaip įvertintas baudžiamųjų procesinių veiksmų teisėtumas baudžiamojo proceso teisės normų nustatyta tvarka; visą šią informaciją, laikydamasis civilinių procesinių įrodinėjimo ir įrodymų vertinimo taisyklių, civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų požiūriu turi įvertinti civilinę bylą dėl žalos atlyginimo nagrinėjantis teismas ir padarytų teisinių išvadų pagrindu spręsti apie pareikšto ieškinio dėl žalos atlyginimo pagrįstumą“²⁶. Taigi vertinant baudžiamojo proceso veiksmų (sprendimų) neteisėtumą, kaip būtina sąlyga valstybės deliktinei atsakomybei kilti, kompleksiskai turi būti remiamasi tiek baudžiamojo proceso, tiek ir civilinės teisės nuostatomis. Atsižvelgiant į tai, svarbu yra nustatyti ne tik, kaip teisės aktai apibrėžia baudžiamojo proceso teisės pažeidimą, procesinių veiksmų teisėtumo vertinimo kriterijus, bet ir koks yra teisės doktrinos požiūris į minėtuosius klausimus.

Šiuolaikiniame Lietuvos teisiniame reguliavime baudžiamojo proceso pažeidimo bei procesinio veiksmo (sprendimo) teisėtumo (neteisėtumo) kriterijų reglamentacija yra fragmentiška. Senajame Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatyme buvo aiškiai apibrėžta, kas yra laikytina neteisėtais veiksmais, kurie suponuoja valstybės pareigą atlyginti jais padarytą žalą, t.y. „neteisėti veiksmai - tai įsiteisėjusiu teismo sprendimu ar kito kompetentingo pareigūno įstatymų numatyta tvarka nustatyti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso arba Lietuvos Respublikos

²¹ Cess Van Dam. *European Tort Law. Second edition*. Oxford, New York: University Press, 2013.

²² Frances Quinn; Elliott Catherine. *Tort Law*. Harlow: Pearson Education Limited, 2011.

²³ Walter van Gerven; Jeremy Lever; Pierre Larouche. *Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000.

²⁴ Николай Александрович Громов; Сергей Александрович Полуниин, Санкции в уголовно-процессуальном праве России. Maskva: Gorodec, 1998..

²⁵ Любовь Даниловна Калинкина; Вера Валериевна Рамазанова, Существенные нарушения уголовно - процессуального закона и их правовые последствия. Саранск: Мордовское книжное изд-во, 2007.

²⁶ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. spalio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-283-1075/2019; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-231-695/2019; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-425-219/2018 ir kt.

administracinių teisės pažeidimų kodekso pažeidimai, kuriuos padarė kvotėjas, tardytojas, prokuroras, teismas (teisėjas), priimdami sprendimą asmenį laikinai sulaikyti, suimti, nuteisti arba paskirti administracinį areštą ar pataisos darbus²⁷. Pastarąjį įstatymą pakeitęs ir šiuo metu galiojantis Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo ir atstovavimo valstybei ir Lietuvos Respublikos Vyriausybei įstatymas²⁸ neteisėtų veiksmų apibrėžties atsisakė.

Lietuvos baudžiamojo proceso įstatymas nei baudžiamojo proceso pažeidimo sąvokos, nei bendrinių procesinių veiksmų (sprendimų) teisėtumo (neteisėtumo) kriterijų taip pat neapibrėžia. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse (toliau – BPK)²⁹ yra konkretizuoti tik kai kurių baudžiamojo proceso sprendimų neteisėtumo kriterijai. Pavyzdžiui, apeliacinės instancijos teismas panaikina pirmosios instancijos teismo nuosprendį kaip neteisėtą ir perduoda bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui, jeigu nustato, kad byla išnagrinėjo šališkai pirmosios instancijos teismas arba byla išnagrinėta pažeidžiant BPK 224 ir 225 straipsniuose nustatytas teisingumo taisykles³⁰. Kitas pavyzdys galėtų būti kasacinės instancijos teismo diskrecija panaikinti ir pakeisti pirmosios ar apeliacinės instancijos teismo nuosprendį ar nutartį, kuomet nustatomi esminiai BPK pažeidimai³¹. Tai bene vienintelis atvejis, kuomet baudžiamojo proceso įstatymas bent iš dalies konkretizuoja, kas yra laikytina esminiu BPK pažeidimu, t.y. esminiais baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimais laikomi tokie BPK „reikalavimų pažeidimai, dėl kurių buvo suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo teisės ar kurie sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį“³². BPK garantuojamų kaltinamojo teisių suvaržymas yra ganėtinai nesudėtingai identifikuojamas. Pavyzdžiui, baudžiamoji byla, kurioje kaltinamasis buvo nepilnametis, buvo išnagrinėta nedalyvaujant gynėjui³³. Tuo tarpu, ar baudžiamojo proceso pažeidimas buvo tokio sunkumo, kad sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį, jau yra vertinamasis kriterijus, galintis kiekvienoje konkrečioje baudžiamojoje byloje turėti vis kitokias išraiškas, t.y. tos pačios BPK normos pažeidimas vienoje byloje gali būti pripažintas kaip sukliudęs ją išnagrinėti išsamiai ir nešališkai, o kitoje – jau nebe.

Skirtingai nei BPK, Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau – CK)³⁴ detalizuoja, kokie veiksmai yra laikytini neteisėtais. CK, kaip neteisėtus, numato šiuos veiksmus: „įstatymuose arba sutartyse nustatytos pareigos neįvykdymą, atlikimą veiksmų, kuriuos įstatymai ar sutartis draudžia atlikti, bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimą“³⁵. Šiame straipsnyje taip pat yra išskiriama, kad neteisėti veiksmai gali pasireikšti tiek neteisėtu veikimu, kai asmuo veikia aktyviai, tiek neveikimu, kai asmuo veikia pasyviai³⁶. Minėtoji CK

²⁷ Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymas (*Žin.*, 1997, Nr. 104-2618), 2 straipsnio 4 dalis.

²⁸ Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo ir atstovavimo valstybei ir Lietuvos Respublikos Vyriausybei įstatymas (*Žin.*, 2002, Nr. 56-2228).

²⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (*Žin.*, 2002, Nr. 37-1341).

³⁰ *Supra note* 30, 326 straipsnio 1 dalies 4 punktas.

³¹ *Ibid.*, 383 straipsnis.

³² *Ibid.*, 369 straipsnio 3 dalis.

³³ BPK 51 straipsnio 1 dalies 1 punktas numato, kad gynėjo dalyvavimas būtinas, nagrinėjant bylas dėl veikų, kuriomis įtariamas ar kaltinamas nepilnametis. *Supra note* 28.

³⁴ *Supra note* 3.

³⁵ *Ibid.*, 6.246 straipsnio 1 dalis.

³⁶ *Ibid.*

6.246 straipsnio 1 dalies norma, apibrėžianti neteisėtumo sampratą, yra bendroji norma, taikoma tiek deliktinei, tiek ir sutartinei civilinei atsakomybei. Konkrečiau deliktinę atsakomybę reglamentuoja CK 6.263 – 6.287 straipsniai, o valstybės deliktinė atsakomybė yra numatyta specialiose normose, įtvirtintose CK 6.271 – 6.272 straipsniuose. CK normose, reglamentuojančiuose valstybės deliktinę atsakomybę, neteisėtų veiksmų sąvoka atskirai nėra apibrėžta. Šiose normose yra nurodyta tik tai, kokie veiksmai gali būti pripažinti neteisėtais³⁷. Visgi CK 6.263 straipsnyje yra įtvirtinta esminė deliktinės atsakomybės taisyklė, numatanti, kad „kiekvienas asmuo turi pareigą laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais (veikimu, neveikimu) nepadarėtų kitam asmeniui žalos“³⁸. Kitaip tariant, minėtame CK straipsnyje yra įtvirtinta generalinio delikto doktrina³⁹. V. Mikelėnas teigia, kad deliktas – neteisėtas valinis veiksmas, kuriuo padaroma turtinė ar neturtinė žala kitam asmeniui, su kuriuo žalą padaręs asmuo, prieš žalai atsirandant, neturėjo jokių civilinių santykių⁴⁰. Deliktinę civilinę atsakomybę sukeliantys neteisėti veiksmai arba neveikimas yra asmens elgesys, pažeidžiantis bendrojo teisės principus, draudžiančius daryti žalą kitiems, neatitinkantis specialių įstatymo reikalavimų ir todėl lemiantis žalą⁴¹.

Kaip matyti, neteisėti veiksmai civilinės teisės teisiniame reguliavime, kuriuo ir vadovojamasi sprendžiant ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo veiksmais padarytos žalos atlyginimo klausimą, yra suprantami gerokai plačiau nei baudžiamajame procese. Tai pabrėžiama ir teisės doktrinoje teigiant, kad neteisėtumas civilinėje teisėje suprantamas labai plačiai⁴². Akcentuojant civilinėje teisėje egzistuojantį neteisėtų veiksmų sampratos skirtumą nuo kitų teisės šakų nurodoma, kad „[n]eteisėtumas civilinėje teisėje iš esmės skiriasi nuo neteisėtumo sampratos kitose teisės šakose“⁴³.

Esminiai skirtumai tarp baudžiamojo proceso veiksmų (sprendimų) neteisėtumo apibrėžties regimi ir baudžiamojo proceso teisės ir civilinės teisės doktrinose. Baudžiamojo proceso teisės mokslininkų nuomone, remiantis šiuolaikine teisės samprata, baudžiamojo proceso teisės pažeidimą galima apibrėžti labai panašiai kaip ir šiuolaikine teisės samprata pagrįstą teisės

³⁷ CK 6.271 straipsnio 3 dalis numato, kad neteisėtu, kaip vienu iš pagrindų valstybės civilinei atsakomybei kilti, gali būti pripažintas bet koks valdžios institucijos ar jos darbuotojų veiksmas (veikimas, neveikimas), kuris tiesiogiai daro įtakos asmenų teisėms, laisvėms ir interesams (valstybės ar savivaldybės institucijų priimami teisės ar individualūs aktai, administraciniai aktai, fiziniai aktai ir t. t., išskyrus teismo nuosprendžius, sprendimus ir nutartis). CK 6.272 straipsnio 1 dalis numato, kad neteisėtais gali būti pripažinti: nuteisimas, suėmimas, sulaikymas, procesinės prievartos priemonės pritaikymas bei administracinės nuobaudos – arešto – paskyrimas. *Ibid.*

³⁸ *Ibid.*, 6.263 straipsnio 1 dalis.

³⁹ Generalinio delikto doktrina reiškia, kad bet koks žalos padarymas laikomas deliktu, jeigu žalą padaręs asmuo neįrodo esant aplinkybių, dėl kurių jo civilinė atsakomybė negalima (Valentinas Mikelėnas, et al. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 366).

⁴⁰ Valentinas Mikelėnas. *Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 17.

⁴¹ Daina Petrauskaitė. *Deliktinė atsakomybė ir socialinis draudimas: žalos kompensavimo sistemų santykis*. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų: Mokslo studija. 2013 p. 1044.

⁴² Inga Žalėnienė. Kai kurie atstovo atsakomybės civiliniame procese taikymo teoriniai aspektai. *Jurisprudencija*. 2004, Nr. 52 (44), p. 145.

⁴³ Valentinas Mikelėnas. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995. P. 181.

pažeidimo sąvoką⁴⁴. E. Rimšelis baudžiamojo proceso teisės pažeidimą apibrėžia kaip baudžiamojo proceso subjekto naudojimąsi baudžiamojo proceso teisės normomis, sąmoningai atsisakant vykdyti nustatytas pareigas, kurių vykdymas, remiantis teise, laikomas būtina asmens naudojimosi subjektinėmis teisėmis legalumo sąlyga⁴⁵. Kiti mokslininkai baudžiamojo proceso pažeidimą apibrėžia kaip kaltą, socialiai kenksmingą, priešingą teisei veikimą, padarytą pakaltinamo baudžiamojo proceso teisės subjekto ar dalyvio, susidedantį iš tyčinio baudžiamojo proceso teisės normos reikalavimų pažeidimo, už kurį numatyta teisinė atsakomybė ir sankcijos taikymas⁴⁶. Būtinasis kiekvieno teisės pažeidimo subjektyviosios pusės elementas yra kaltė. Procesinio teisės pažeidimo specifika yra ta, kad jis turi būti padarytas tiesiogine ar netiesiogine tyčia, kadangi visų baudžiamojo proceso teisinių santykių subjektų veiklos reglamentacija griežta, todėl neatsargumo negali būti⁴⁷. L. D. Kalinkina teigia, kad baudžiamojo proceso pažeidimas - tai kaltas ir priešingas teisei elgesys, kuris daro neigiamą įtaką baudžiamojo proceso tikslų įgyvendinimui ir proceso subjektų teisių realizacijai⁴⁸. Jis gali būti padarytas veikimu arba neveikimu⁴⁹. Taip pat mokslininkė teigia, kad baudžiamojo proceso pažeidimas gali būti padaromas tiek tyčia, tiek ir dėl neatsargumo⁵⁰. Taigi baudžiamojo proceso teisės mokslininkai laikosi pozicijos, kad baudžiamojo proceso veiksmo (sprendimo) neteisėtumui konstatuoti pakanka, kad jis būtų atliktas (priimtas) pažeidžiant baudžiamojo proceso įstatymą. Be to, vyrauja nuomonė, kad privalomas baudžiamojo proceso teisės pažeidimo sudėties požymis yra kaltė. Lietuvos mokslininkų nuomone, objektyviai priešingos teisei veikos, kurios padarytos nesant proceso subjekto kaltės, nėra baudžiamojo proceso teisės pažeidimai ir gali patekti tik į procesinės klaidos plačiąją prasmę sąvoką⁵¹. Kai kurie baudžiamojo proceso teisės atstovai netgi teigia, kad baudžiamojo proceso teisės pažeidimas gali būti padaromas tik tiesiogine ar netiesiogine tyčia⁵². Taigi, jeigu remtumėmės aukščiau pateiktomis baudžiamojo proceso pažeidimo sampratomis, žalos, atsiradusios baudžiamajame procese, atlyginimo bylose, turėtume teigti, kad valstybės civilinė atsakomybė gali kilti tik nustačius sąmoningą (tyčinį) baudžiamąjį procesą vykdančio

⁴⁴ Ernestas Rimšelis. Baudžiamojo proceso teisės pažeidimas: samprata ir sudėtis. *Jurisprudencija*. 2006, Nr. 6 (84), p. 83.

⁴⁵ Ernestas Rimšelis. *Esminiai baudžiamojo proceso teisės pažeidimai: samprata, vertinimas ir procesiniai padariniai*. Daktaro disertacija. Mykolo Romerio universitetas, 2006. p. 175.

⁴⁶ Николай Александрович Громов; Сергей Александрович Полуниин, Санкции в уголовно-процессуальном праве России. Moskva: Gorodoc, 1998, p. 40.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ Любовь Даниловна Калинкина; Вера Валериевна Рамазанова, Существенные нарушения уголовно - процессуального закона и их правовые последствия. Саранск: Мордовское книжное изд-во, 2007, p. 112.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ Procesinė klaida plačiąja prasme - tai baudžiamojo proceso teisinių santykių subjekto naudojimas subjektinėmis baudžiamojo proceso teisėmis, dėl neapdairumo nevykdant ar netinkamai vykdant nustatytas pareigas, kurių vykdymas, remiantis teise, laikomas būtina asmens naudojimosi subjektinėmis teisėmis. legalumo sąlyga, taip pat nekaltos baudžiamojo proceso subjektų veikos (tai ne baudžiamojo proceso teisės pažeidimai), kai, nepriklausomai nuo savo valinių pastangų ir norų, asmuo prieš savo valią negali įvykdyti savo teises legalizuojančių pareigų ir padaro objektyviai priešingas teisei veikas (Ernestas Rimšelis. *Esminiai baudžiamojo proceso teisės pažeidimai: samprata, vertinimas ir procesiniai padariniai*. Daktaro disertacija. Mykolo Romerio universitetas. p. 37; Ernestas Rimšelis. Baudžiamojo proceso teisės pažeidimas: samprata ir sudėtis. *Jurisprudencija*. 2006, Nr. 6 (84), p. 83).

⁵² *Supra note 47*, p. 40.

subjekto veikimą (neveikimą) priešingai nei to reikalauja baudžiamojo proceso įstatymas⁵³. Visgi, kaip jau buvo minėta, Lietuvoje galioja griežtoji valstybės deliktinė atsakomybė, kuriai kilti pareigūnų tyčia ar kitokios formos kaltė dėl žalos kilimo nėra būtina sąlyga. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad baudžiamojo proceso teisės doktrinoje pateikiama baudžiamojo proceso pažeidimo sąvoka nėra tinkama, sprendžiant žalos, atsiradusios dėl baudžiamojo proceso pažeidimo, atlyginimo klausimą.

Civilinės teisės doktrinoje, analizuojant baudžiamojo proceso veiksmų (sprendimų) neteisėtumo klausimus yra teigiama, kad „siekiant konstatuoti teismo akto neteisėtumą, jo panaikinimas instancine tvarka yra būtinas, tačiau greta to turi būti nustatomi ir kiti neteisėtumo kriterijai <...>“⁵⁴. V. Mikelėnas, analizuodamas atskirus civilinės atsakomybės aspektus, taip pat nurodo, kad „teisėsaugos institucijų veiksmų neteisėtumas turi būti konstatuotas įstatymų nustatyta tvarka, pavyzdžiui, nuosprendis, kuriuo asmuo buvo neteisėtai nuteistas, nutarimas dėl asmens suėmimo turi būti panaikinti instancine tvarka“⁵⁵. Tad civilinės teisės mokslininkai baudžiamojo proceso veiksmų neteisėtumą sieja su jų panaikinimu instancine tvarka. Pastaruoju aspektu, pastebėtina, kad baudžiamojo proceso veiksmo neteisėtumo konstatavimas instancine tvarka, kaip būtinas pagrindas, kad jis galėtų būti pripažintas neteisėtu ir žalos atlyginimo civilinėje byloje, netgi yra įtvirtintas kai kurių užsienio valstybių teisės aktuose. Pavyzdžiui, Latvijoje numatyta, kad asmens turto sunaikinimas, vykdamas baudžiamąją procesinę veiklą, prieš tai (t.y. dar prieš civilinio proceso tvarka pareiškiant ieškinį valstybei) turi būti konstatuotas instancine tvarka (t.y. baudžiamajame procese)⁵⁶. Švedijoje asmuo neturi teisės reikalauti baudžiamajame procese patirtos žalos atlyginimo, jeigu žalą sukėlęs sprendimas buvo tikrinamas instancine tvarka ir nebuvo panaikintas⁵⁷. Akivaizdu, kad baudžiamojo proceso ir civilinės teisės mokslininkai akcentuoja skirtingus baudžiamojo proceso neteisėtumo aspektus. Baudžiamojo proceso teisės doktrinoje pagrindinis akcentas yra veiksmo atlikimas priešingai nei to reikalauja baudžiamojo proceso įstatymas, nepriklausomai nuo to, ar tai buvo konstatuota instancine tvarka. Tuo tarpu civilinės teisės doktrinoje tai siejama su būtinumu neteisėtumą konstatuoti instancine tvarka. Viena vertus, manytina, kad neteisėtumas instancine tvarka ir nebus konstatuojamas, jeigu nebus pažeistas BPK. Tačiau, BPK pažeidimas gali egzistuoti ir nepriklausomai nuo to, kad jis dėl tam tikrų priežasčių nebuvo konstatuotas instancine tvarka (pavyzdžiui, nepasinaudojus proceso dalyviui skundo teise).

Manytina, kad baudžiamajame procese atsiradusios žalos atlyginimo atveju, baudžiamojo proceso veiksmų (sprendimų) neteisėtumas turėtų būti vertinamas apjungiant dalį civilinės ir dalį baudžiamojo proceso teisės doktrinoje išskiriamų procesinių veiksmų (sprendimų) neteisėtumo kriterijų. Valstybės deliktinės atsakomybės siejimas su kalte būtų nesuderinamas su valstybės griežtosios deliktinės atsakomybės doktrina. Taip pat, manytina, kad žalos atlyginimo atveju,

⁵³ Marijus Šalčius, Mindaugas Bilis. Baudžiamojo proceso veiksmų teisėtumo vertinimas žalos atlyginimo kontekste. *Jurisprudencija*. Mykolo Romerio universitetas, Nr. 2 (2016), p. 243.

⁵⁴ Simona Selelionytė. Neteisėtumas kaip valstybės deliktinės atsakomybės sąlyga. *Jurisprudencija*. 2006, Nr. 1 (79), p. 110.

⁵⁵ Valentinas Mikelėnas. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995. P. 380.

⁵⁶ Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likums. Art. 4. Par. 1. [interaktyvus. Žiūrėta 2020 m. gegužės 26 d.]. Prieiga per internetą: <https://likumi.lv/ta/id/295926>

⁵⁷ Skadeståndslag (1972:207). 3 Kap. 7 §. [interaktyvus. Žiūrėta 2020 m. gegužės 26 d.]. Prieiga per internetą: <https://lagen.nu/1972:207>

neteisėtai laikyti tik tuos baudžiamojo proceso veiksmus (sprendimus), kurių neteisėtumas buvo konstatuotas instancine tvarka baudžiamojoje byloje, arba tik tuos, kurie buvo atlikti (priimti) pažeidžiant BPK, būtų nepagrįsta. Baudžiamąjį procesinę veiklą reglamentuoja ne tik BPK, bet ir kiti teisės aktai (pavyzdžiui, Policijos veiklos įstatymas, Prokuratūros įstatymas, Teismų įstatymas, Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymais patvirtintos rekomendacijos ir t.t.). Atsižvelgiant į tai, manytina, kad, sprendžiant žalos atlyginimo klausimą, neteisėtai baudžiamojo proceso veiksmams (sprendimais) turėtų būti laikomi tokie procesiniai veiksmai (sprendimai), kurie buvo atlikti (priimti) pažeidžiant BPK bei kituose ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro bei teismo veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose nustatytas procesinių veiksmų (sprendimų) atlikimo (priėmimo) taisykles, bei nesilaikant minėtuose teisės aktuose šiems subjektams nustatytų pareigų.

Taigi atliktas tyrimas parodė, kad tiek teisiniame reguliavime, tiek ir baudžiamojo proceso bei civilinės teisės doktrinoje baudžiamojo proceso pažeidimas ir procesinių veiksmų (sprendimų) neteisėtumas suprantamas ganėtinai skirtingai. Visgi, sprendžiant ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo veiksmams padarytos žalos atlyginimo klausimą, baudžiamojo proceso veiksmų teisėtumas (neteisėtumas) turi būti vertinamas kompleksiskai taikant tiek baudžiamojo proceso, tiek ir civilinės teisės nuostatas, todėl yra aktualu nustatyti, kaip tie patys veiksmai, kurie jau buvo įvertinti baudžiamajame procese instancine tvarka, yra vertinami valstybės deliktinės atsakomybės atveju.

SKIRTINGAS BAUDŽIAMOJO PROCESO VEIKSMŲ (SPRENDIMŲ) (NE)TEISĖTUMO VERTINIMAS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Teismų praktikos analizė parodė, kad baudžiamųjų bylų teisminėje praktikoje bendrinė baudžiamojo proceso pažeidimo sąvoka taip pat nėra suformuluota⁵⁸. Tačiau, tyrimo metu nustatyta, kad teismai, nagrinėdami baudžiamąsias bylas, baudžiamojo proceso pažeidimą, paprastai išimtinai sieja tik su konkrečių BPK nuostatų pažeidimu, t.y. baudžiamųjų bylų praktikoje neteisėtumas suprantamas labai panašiai kaip ir baudžiamojo proceso teisės doktrinoje, išskyrus tai, kad pažeidimui konstatuoti nėra būtina pažeidimą padariusio pareigūnų kaltė.

Sprendžiant klausimą, ar tų pačių baudžiamojo proceso veiksmų (sprendimų) teisėtumo vertinimas yra tapatus tiek baudžiamojoje byloje, tikrinant teisėtumą instancine tvarka, tiek ir civilinėje byloje, kurioje iš valstybės yra reikalaujama atlyginti baudžiamajame procese patirtą žalą, pirminį atsakymą pateikia gana kategoriška teismų praktika. Teismai laikosi pozicijos, kad baudžiamojo proceso veiksmų teisėtumo vertinimas skirtinguose procesuose skiriasi ir teigia, kad „[s]prendžiant dėl valstybės civilinės atsakomybės pagal CK 6.272 straipsnio 1 dalį, ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmų vertinimas netapatus tų pačių veiksmų vertinimui baudžiamojo

⁵⁸ Išvada daroma susipažinus su 266 nuosprendžiais (nutartimis) baudžiamosiose bylose, priimtuose nuo 1999-09-14 iki 2020-03-31. Paieška buvo vykdoma portalo www.infolex.lt teismų praktikos skiltyje. Į paieškos lauką „Žodžiai tekste“ buvo įvesta paieškos reikšmė: „Baudžiamojo proceso pažeidimas“. Buvo surasti 266 teismų nuosprendžiai (nutartys) baudžiamosiose bylose, priimti 1999-09-14 iki 2020-03-31. Tikrinta 2020-05-26.

proceso požiūriu⁵⁹. Teismai, nors ir pripažindami, kad žalos atlyginimo byloje baudžiamojo proceso veiksmų teisėtumas, visų pirma, turi būti įvertintas per BPK prizmę⁶⁰, visgi, apibendrinami teigia, kad „[t]eismas, sprendžiantis dėl valstybės civilinės atsakomybės, gali priėti prie priešingos išvados dėl tam tikrų procesinių veiksmų teisėtumo, negu padarytoji baudžiamajame procese“⁶¹. Minėta teismo taisyklė reiškia, kad teismas, sprendžiantis dėl valstybės civilinės atsakomybės, net ir baudžiamojoje byloje teismui konstatavus tam tikrų baudžiamojo proceso veiksmų (sprendimų) teisėtumą, gali nuspręsti, kad šis veiksmas (sprendimas) yra neteisėtas civilinės teisės (valstybės deliktinės atsakomybės) požiūriu. Tokią poziciją teismai paaiškina tuo, kad „CK 6.272 straipsnyje įtvirtinta valstybės atsakomybė už žalą, grindžiamą neteisėtais teisėsaugos institucijų pareigūnų veiksmais (neveikimu) baudžiamojo proceso metu, yra civilinės teisės institutas, todėl civilinę bylą dėl tokios žalos atlyginimo nagrinėjantis teismas vertina nurodytus veiksmus nagrinėjamam civiliniam ginčui aktualiais aspektais, t. y. civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų atžvilgiu, pagal civilinio proceso normų nustatytas įrodinėjimo ir įrodymų vertinimo taisykles“⁶².

Sutiktina, kad baudžiamajame ir civiliniame procese yra taikomi skirtingi įrodinėjimo standartai. Įrodinėjimo tikslas civiliniame procese – teismo įsitikinimas esant tam tikras aplinkybes ar jų nesant⁶³. Taigi įstatymas nereikalauja, kad civilinėje byloje teisėjas būtų visiškai įsitikinęs⁶⁴. Civilinėje byloje yra remiamasi tikimybių teorija: faktas gali būti pripažintas įrodytu, jeigu šalies, kuri juo remiasi, pateikti įrodymai leidžia daryti labiau tikėtiną išvadą jį esant nei jo nesant⁶⁵. Tuo tarpu baudžiamojo proceso teisės doktrinoje teigiama, kad „<...> įrodinėjimo tikslas – nustatyti byloje tiesą“⁶⁶. Lietuvos baudžiamajame procese turi būti nustatoma materialioji tiesa⁶⁷. Materialioji tiesa baudžiamajame procese nustatoma tuomet, kai teismas nėra suvaržytas

⁵⁹ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-44-969/2017; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-200/2010; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-5/2009 ir kt.

⁶⁰ Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-282-330/2019; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-311-421/2018; Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-193-450/2019 ir kt.

⁶¹ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-219/2010; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-4/2014; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-375/2011 ir kt.

⁶² Pavyzdžiui, Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1886-480/2017; Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-486-656/2017; Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1039-524/2014 ir kt.

⁶³ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Žin., 2002, Nr. 36-1340), 176 straipsnio 1 dalis.

⁶⁴ Egidijus Laužikas; Valentinas Mikelėnas; Vytautas Nekrošius. *Civilinio proceso teisė. I tomas*. Justitia, 2005, p. 422.

⁶⁵ Laurence Jonathan Cohen. *The Logic of proof. Legal Reasoning Vol. 2*. Dartmouth: Aldershot, 1992, p. 473-485. Cituota tekste: Egidijus Laužikas; Valentinas Mikelėnas; Vytautas Nekrošius. *Civilinio proceso teisė. I tomas*. Justitia, 2005, p. 422-423.

⁶⁶ Gintaras Goda; Marcelis Kazlauskas; Pranas Kuconis. *Baudžiamojo proceso teisė*. Teisinės informacijos centras, 2011, p. 173.

⁶⁷ *Ibid.*

tiriant įrodymus, kai procesinės normos leidžia vertinti teismo iniciatyva gautus įrodymus⁶⁸. Baudžiamajame procese „[t]eismas turi siekti aiškiai ir neabejotinai nustatyti visas nusikalstamos veikos aplinkybes (nusikaltimo padarymo vietą, laiką, priemones, su šiomis priemonėmis susijusius subjektus ir pan.), kurios yra būtinos inkriminuojant nusikaltimo subjektui atitinkamą Baudžiamojo kodekso straipsnį. Šios aplinkybės pagal tai, ar jos teisingai atspindi konkrečią įstatyme numatytą nusikalstamos veikos sudėtį, turi būti neiginčytinos“⁶⁹. Siekiant nuteisti asmenį taikomas įrodinėjimo standartas – bet kokių pagrįstų abejonų dėl jo nekaltumo pašalinimas⁷⁰. Priimant nuosprendį, „<...> visi neaiškumai ir abejonės vertinami įtariamojo ar kaltinamojo naudai (lot. *dubia iudicis de malitia alterius semper sunt in meliorem partem interpretanda*), lemia išvadą, kad viskas, ko negali įrodyti kaltinimą palaikantis prokuroras ir nukentėjusysis, pareiškęs reikalavimą dėl žalos atlyginimo, yra aiškinama įtariamojo ar kaltinamojo naudai“⁷¹. Tačiau, pastarasis įrodinėjimo standartas skiriasi nuo to, kuris yra taikomas ankstesnėse baudžiamojo proceso stadijose⁷². Pavyzdžiui, pradedant ikiteisminį tyrimą, asmeniui pranešant apie įtarimą, paskiriant kardomąją priemonę, priimant sprendimą perduoti baudžiamąją bylą teisminiam nagrinėjimui ir pan.

Taip pat sutiktina su tuo, kad baudžiamojoje byloje ir civilinėje byloje, kurioje keliamas valstybės deliktinės atsakomybės klausimas, baudžiamojo proceso veiksmų teisėtumas yra vertinamas per skirtingas prizmes. Pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje instancine tvarka apskundus kardomosios priemonės - suėmimo paskyrimą, aukštesnės instancijos teismas jos teisėtumą paprastai vertina per suėmimo pagrindų ir sąlygų buvimą (nebuvimą) bei jų pagrįstumą, tuo tarpu civilinėje byloje toks vertinamas koncentruojasi į tai, ar ši priemonė asmeniui sukėlė žalą ir, ar suėmimas gali būti vertinamas kaip neteisėtas valstybės deliktinės atsakomybės aspektu.

Nepaisant minėtų skirtumų, konkrečių teismų praktikos pavyzdžių analizė, vis dėlto, leidžia abejoti teismų argumentų, kuriais remiantis yra grindžiama galimybė baudžiamajame procese jau teismo įvertintų veiksmų (sprendimų) teisėtumą priešingai vertinti civiliniame procese, pagrįstumu. Pavyzdžiui, įtariamajam taikyto laikino nušalinimo nuo pareigų pagrįstumą ir teisėtumą baudžiamojoje byloje tikrino 15 teisėjų (skiriant laikiną nušalinimą nuo pareigų, pratęsiant jo taikymo terminą arba aukštesnės instancijos teismui nagrinėjant įtariamojo skundus dėl apylinkės teismo priimtų nutarčių, kuriomis buvo paskirta procesinė prievartos priemonė arba pratęstas jos taikymo terminas) ir visais atvejais buvo konstatuota, kad minėta priemonė yra taikoma teisėtai ir pagrįstai⁷³. Vėliau asmuo buvo išteisintas ir inicijavo civilinę bylą, kurioje iš

⁶⁸ Remigijus Merkevičius. Baudžiamojo proceso enciklopedija. I knyga: Baudžiamojo proceso samprata, tipai, tikslai, stadijos ir šaltiniai. Registrų centras, 2018, p. 218.

⁶⁹ Ugnė Arlauskaitė - Rinkevičienė. Pažinimo proceso ir tiesos nustatymo baudžiamajame procese probleminiai aspektai. Jurisprudencija, (11), 2006, p. 75.

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-231-695/2019.

⁷¹ Rima Ažubalytė; Raimundas Jurka; Jolanta Zajačauskienė. Baudžiamojo proceso teisė. Bendroji dalis. I knyga. Mykolo Romerio universitetas, 2016, p. 389.

⁷² Europos Žmogaus teisių Teismo 2013 m. birželio 20 d. sprendimas Lavrechov prieš Čekiją, peticijos Nr. 57404/08

⁷³ Kauno apylinkės teismo 2014 balandžio 9 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-2416-638/2014; Kauno apygardos teismo 2014 lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1659-173/2014 ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-395-469/2015.

valstybės reikalavo atlyginti dėl neteisėtai taikyto laikino nušalinimo nuo pareigų patirtą žalą⁷⁴. Civilinę bylą nagrinėję teismai, iš dalies tenkindami ieškinį, konstatavo, kad laikinas nušalinimas nuo pareigų buvo teisėtas tik pradiniam etape, t. y. teisėta pripažino tik pirmąją teismo nutartį, priimtą iškart po įtarimų pareiškimo, kuria skirtas laikinas nušalinimas nuo pareigų pirmiems trimis mėnesiams⁷⁵. Likusįjį laikino nušalinimo nuo pareigų laikotarpį teismai laikė neteisėtu ir sudarančiu pagrindą valstybės civilinei atsakomybei kilti bei ieškiniui tenkinti iš dalies⁷⁶. Civilinę bylą nagrinėję teismai⁷⁷, aplinkybę, kad laikino nušalinimo nuo pareigų teisėtumą baudžiamojoje byloje konstatavo iš viso 15 teisėjų⁷⁸, nelaikė pagrindu ieškinį atmesti, o, visgi, remdamiesi anksčiau minėta nuostata dėl galimybės skirtingai vertinti baudžiamojo proceso veiksmų teisėtumą, priėjo priešingos išvados, kad ši procesinė prievartos priemonė buvo taikoma neteisėtai ir yra pagrindas valstybės civilinei atsakomybei kilti. Be kita ko, teismai taip pat priėjo išvados, kad pareigūnai nebuvo rūpestingi ir atidūs, kadangi jau pradiniam tyrimo etape neįvertino, kad nepakaks byloje esančių duomenų apkaltinamajam nuosprendžiui priimti⁷⁹. Panašių bylų teismų praktikoje galima rasti ir daugiau. Pavyzdžiui, kitoje byloje, kurioje taip pat buvo vertinamas procesinės prievartos priemonės – laikino nušalinimo nuo pareigų teisėtumo klausimas, remiantis anksčiau minėtomis taisyklėmis, teismas, priteisdamas iš valstybės ieškovui žalą atlyginimą, analogiškai konstatavo šios priemonės taikymo neteisėtumą, nors baudžiamojoje byloje jos teisėtumas buvo pripažintas 9 skirtingų teismų teisėjų sprendimais⁸⁰.

Analizuojant minėtus teismų praktikos pavyzdžius, visų pirma, pastebėtina tai, kad ieškinį dėl žalą atlyginimo iš dalies tenkino ir procesinė prievartos priemonė – laikino nušalinimo nuo pareigų neteisėtumą konstatavo jau pirmosios instancijos teismas (apylinkės teismas). Tuo tarpu skundus dėl minėtosios priemonės baudžiamojoje byloje nagrinėjo apygardos teismo trijų teisėjų kolegija, konstatuodama jos taikymo teisėtumą. Manytina, kad situacijos, kuomet apylinkės teismui civilinėje byloje konstatuojant laikino nušalinimo nuo pareigų neteisėtumą, kai apygardos teismas baudžiamojoje byloje jau pasisakė, kad ši priemonė buvo teisėta ir pagrįsta, išbalansuoja susiklosčiusią teismų hierarchiją ir kompetencijos pasiskirstymą.

Diskutuotina ir tai, ar baudžiamojoje byloje įsiteisėjusiu teismo sprendimu (nuosprendžiu ar nutartimi) konstatavus baudžiamojo proceso veiksmo (sprendimo) teisėtumą, to paties veiksmo (sprendimo) pripažinimas neteisėtu civilinėje byloje yra suderinamas su įsiteisėjusių teismo sprendimų privalomumo principu. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo⁸¹ 9 straipsnio 1 dalyje, CPK 18 straipsnyje bei BPK 346 straipsnyje yra įtvirtintos imperatyvios nuostatos dėl įsiteisėjusių teismo nuosprendžių, nutarčių, sprendimų privalomumo visoms valstybės ir savivaldybių institucijoms ir pareigūnams, įmonėms, įstaigoms ir organizacijoms bei asmenims, kurie turi būti be prieštaravimų ir netrukdomai vykdomi visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje. Įsiteisėjęs teismo sprendimas, kuriuo byloje buvo išspręstas ginčas, įgyja *res judicata* galią.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ 6 kartus, skiriant ir pratęsiant procesinę prievartos priemonę - laikiną nušalinimą nuo pareigų, jo pagrįstumą vertino 6 teisėjai vienasmeniškai, o skundus nagrinėjo 3 teismo kolegijos po 3 teisėjus. Ibid.

⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-395-469/2015.

⁸⁰ Kauno apygardos teismo 2017 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-1057-436/2017.

⁸¹ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (Žin., 1994, Nr. 46-851; 2002, Nr. 17-649).

Siekiant teisinio tikrumo, teismui galutinai išsprendus ginčą, jo įsiteisėjęs sprendimas neturi būti kvestionuojamas, taip užtikrinant teisinių santykių stabilumą. Nepaisant straipsnyje jau minėtų baudžiamojo ir civilinio procesų įrodinėjimo skirtumų, svarstyтина, ar šie skirtumai bei skirtingas bylų nagrinėjimo dalykas yra pakankamas pagrindas baudžiamojoje byloje konstatavus baudžiamojo proceso veiksmo (sprendimo) teisėtumą, tą patį veiksmą (sprendimą) pripažinti neteisėtu. Ar tai nereiškia *res judicata* galią įgijusio teismo sprendimo kvestionavimą? Manytina, kad teisinio stabilumo bei nuoseklumo principai lemia, kad baudžiamojoje byloje įsiteisėjusiu teismo sprendimu konstatavus baudžiamojo proceso veiksmo (sprendimo) teisėtumą (neteisėtumą) analogiškas vertinimas turėtų būti ir civilinėje byloje, kurioje yra sprendžiamas minėtu procesiniu veiksmu (sprendimu) padarytos žalos atlyginimo klausimas.

Apibendrinant galima teigti, kad skirtingas tų pačių baudžiamojo proceso veiksmų (sprendimų) teisėtumo vertinimas baudžiamajame ir civiliniame procesuose yra problemiškas dėl kelių aspektų. Visų pirma, dėl jau minėtos atitikties teisinio stabilumo bei nuoseklumo principams. Be to, tai gali kelti grėsmę baudžiamajai procesinei veiklai. Pareigūnai ir teismai, suprasdami, kad net ir preciziškai atlikus baudžiamojo proceso veiksmus ir baudžiamojoje byloje patvirtinus jų teisėtumą, tai dar savaime nereiškia, kad jie civilinėje byloje nebus pripažinti neteisėtais ir iš valstybės nebus priteisiamas žalos atlyginimas, gali pradėti vengti atlikinėti net ir kasdienes baudžiamojo proceso veiksmus. Ypač tuos, kurie susiję su žmogaus teisių suvaržymu ir kurių jau pati teisinė prigimtis lemia, kad jais asmeniui yra padaroma vienokia ar kitokia žala. Tikėtina, kad tokias tendencijas ypatingai paskatintų, jeigu pradėtų rasti CK 6.272 straipsnio 4 dalyje numatyti atgręžtiniai reikalavimai pareigūnams, kurių veiksmais padarytą žalą valstybė atlygino. Be to, manytina, kad praktika, kuomet baudžiamojoje byloje teisėtais pripažinti procesiniai veiksmai (sprendimai) pripažįstami neteisėtais civiliniame procese, papildomai išplečia ir taip jau plačias valstybės deliktinės atsakomybės ribas. Kaip vienas iš minėtų problemų sprendimo variantų, galėtų būti CPK 182 straipsnio 3 dalies pataisos, numatant, kad prejudiciniu faktu laikytini ne tik baudžiamojoje byloje konstatuoti nusikalstamų veikų padariniai, bet ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo veiksmų (sprendimų) teisėtumo vertinimas, nustatytas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu (nutartimi) baudžiamojoje byloje. Viena vertus, tai pasitarnautų žalos atlyginimo siekiančio asmens interesų apsaugai, nes pakartotinai nereikėtų įrodinėti teisėsaugos institucijų pareigūnų ar teismo veiksmų neteisėtumo. Kita vertus, tai užtikrintų teisinį stabilumą bei įsiteisėjusių teismo sprendimų privalomumą.

IŠVADOS

1. Baudžiamojo proceso įstatyme baudžiamojo proceso pažeidimo sąvoka (išskyrus esminius baudžiamojo proceso pažeidimus) ar bendri kriterijai, kuriais vadovaujantis būtų galima konstatuoti procesinių veiksmų (sprendimų) neteisėtumą, nėra numatyti. Tuo tarpu civilinės teisės reglamentavime, kuriuo ir vadovaujamasi sprendžiant ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo veiksmais padarytos žalos atlyginimo klausimą, neteisėtumas yra apibrėžtas itin plačiai.
2. Baudžiamojo proceso veiksmų (sprendimų) neteisėtumas baudžiamojo proceso teisės ir civilinės teisės doktrinoje suprantamas skirtingai. Baudžiamojo proceso teisės doktrinoje pagrindinis dėmesys yra skiriamas procesinio veiksmo

(sprendimo) atlikimo (priėmimo) priešingumui nei to reikalauja baudžiamojo proceso įstatymas, neretai teigiant, kad baudžiamojo proceso pažeidimas yra galimas tik esant pareigūno kaltei. Baudžiamųjų bylų praktika, baudžiamojo proceso veiksmo (sprendimo) neteisėtumą sieja tik su konkrečios baudžiamojo proceso įstatyme įtvirtintos normos pažeidimu. Tuo tarpu civilinės teisės doktrinoje, baudžiamojo proceso veiksmų (sprendimų) neteisėtumas yra siejamas su būtinumu neteisėtumą konstatuoti instancine tvarka.

3. Manytina, kad sprendžiant žalos atlyginimo klausimą, neteisėtais baudžiamojo proceso veiksmais (sprendimais) turėtų būti laikomi tokie procesiniai veiksmai (sprendimai), kurie buvo atlikti (priimti) pažeidžiant BPK bei kituose ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro bei teismo veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose nustatytas procesinių veiksmų (sprendimų) atlikimo (priėmimo) taisykles bei nesilaikant minėtuose teisės aktuose šiems subjektams nustatytų pareigų.
4. Teismų praktikoje laikomasi pozicijos, kad sprendžiant valstybės deliktinės atsakomybės klausimą, baudžiamojo proceso veiksmų (ne)teisėtumo vertinimas gali būti priešingas nei jis buvo baudžiamojoje byloje. Autorius kelia abejones, ar tokia teismų praktika nėra prieštaraujanti teisinio stabilumo, nuoseklumo bei įsiteisėjusių teismo sprendimų privalomumo principams, ar neišbalansuoja susiklosčiusios teismų hierarchijos ir kompetencijos pasiskirstymo, o taip pat, ar nekelia grėsmės baudžiamojo proceso tikslų pasiekimui. Taip pat, manytina, kad praktika, kuomet baudžiamojoje byloje teisėtais pripažinti procesiniai veiksmai (sprendimai) pripažįstami neteisėtais civiliniame procese, papildomai išplečia ir taip jau plačias valstybės deliktinės atsakomybės ribas. Kaip vienas iš galimų minėtų problemų sprendimo variantų, galėtų būti CPK 182 straipsnio 3 dalies pataisos, numatant, kad prejudiciniu faktu laikytini ne tik baudžiamojoje byloje konstatuoti nusikalstamų veikų padariniai, bet ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo veiksmų (sprendimų) (ne)teisėtumo vertinimas, nustatytas įsiteisėjusių teismo nuosprendžiu (nutartimi) baudžiamojoje byloje.

ŠALTINIŲ SARAŠAS

Teisės aktai

1. Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likums. Prieiga per internetą: <https://likumi.lv/ta/id/295926>.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (Žin., 2002, Nr. 37-1341).
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Žin., 2000, Nr. 74-2262).
4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (Žin., 2002, Nr. 36-1340).
5. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (Žin., 1994, Nr. 46-851; 2002, Nr. 17-649).
6. Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo ir atstovavimo valstybei ir Lietuvos Respublikos Vyriausybei įstatymas (Žin., 2002, Nr. 56-2228).
7. Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymas (Žin., 1997, Nr. 104-2618).

8. Skadeståndslag (1972:207). Prieiga per internetą: <https://lagen.nu/1972:207>

Teismų praktika

9. Europos Žmogaus teisių Teismo 2013 m. birželio 20 d. sprendimas Lavrechov prieš Čekiją, peticijos Nr. 57404/08.
10. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1659-173/2014.
11. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-1057-436/2017.
12. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1886-480/2017.
13. Kauno apylinkės teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 balandžio 9 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-2416-638/2014.
14. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1039-524/2014.
15. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-193-450/2019.
16. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-282-330/2019.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-5/2009.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-200/2010.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-219/2010.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-375/2011.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-4/2014.
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-395-469/2015.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-44-969/2017.
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-167-684/2017.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-63-378/2018.
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. liepos 19 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-311-421/2018.
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-347-687/2018.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-231-695/2019.

29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-311-421/2018.
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-425-219/2018.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-231-695/2019.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. spalio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-283-1075/2019.
33. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-486-656/2017.

Specialioji literatūra

34. Arlauskaitė – Rinkevičienė, Ugnė. Pažinimo proceso ir tiesos nustatymo baudžiamajame procese probleminiai aspektai. Jurisprudencija, (11), 2006.
35. Ažubalytė, Rima; Jurka, Raimundas; Zajančkauskienė, Jolanta. Baudžiamojo proceso teisė. Bendroji dalis. I knyga. Mykolo Romerio universitetas, 2016.
36. Cohen, Laurence Jonathan. The Logic of proof. Legal Reasoning Vol. 2. Dartmouth: Aldershot, 1992.
37. Deekonda, Akanksh. Law of torts – strict liability. Cyberlekh publications, 2019.
38. Gailiūnienė, Ugnė. Atsakomybė už viešojo administravimo subjektų asmenims padarytą žalą Lietuvoje. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas, 2013.
39. Goda, Gintaras; Kazlauskas, Marcelis; Kuconis, Pranas. Baudžiamojo proceso teisė. Teisinės informacijos centras, 2011.
40. Громов, Николай Александрович; Полуниин, Сергей Александрович. Санкции в уголовно-процессуальном праве России. Москва: Gorodec, 1998..
41. Калинкина, Любовь Даниловна; Рамазанова, Вера Валериевна. Существенные нарушения уголовно - процессуального закона и их правовые последствия. (Саранск: Мордовское книжное изд-во, 2007).
42. Laužikas, Egidijus; Mikelėnas, Valentinas; Nekrošius, Vytautas. Civilinio proceso teisė. I tomas. Justitia, 2005.
43. Mikelėnas, Valentinas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995.
44. Mikelėnas, Valentinas. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2002,
45. Mikelėnas, Valentinas et al. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003V. Mikelėnas. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2002.
46. Merkevičius, Remigijus. Baudžiamojo proceso enciklopedija. I knyga: Baudžiamojo proceso samprata, tipai, tikslai, stadijos ir šaltiniai. Registrų centras, 2018.
47. Petrauskaitė, Daina. Deliktinė atsakomybė ir socialinis draudimas: žalos kompensavimo sistemų santykis. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų: Mokslo studija. 2013.
48. Rimšelis, Ernestas. Baudžiamojo proceso teisės pažeidimas: samprata ir sudėtis. Jurisprudencija. 2006, Nr. 6 (84).

49. Rimšelis, Ernestas. Esminiai baudžiamojo proceso teisės pažeidimai: samprata, vertinimas ir procesiniai padariniai. Daktaro disertacija. Mykolo Romerio universitetas, 2006.
50. Selelionytė, Simona. Neteisėtumas kaip valstybės deliktinės atsakomybės sąlyga. Jurisprudencija. 2006, Nr. 1 (79).
51. Selelionytė-Drukteinienė, Simona. Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos. Daktaro disertacija. Mykolo Romerio universitetas, 2008.
52. Šalčius, Marijus; Bilius, Mindaugas. Baudžiamojo proceso veiksmų teisėtumo vertinimas žalos atlyginimo kontekste. Jurisprudencija. Mykolo Romerio universitetas, Nr. 2 (2016).
53. Žalėnienė, Inga. Kai kurie atstovo atsakomybės civiliniame procese taikymo teoriniai aspektai. Jurisprudencija. 2004, Nr. 52 (44).

SUMMARY

EVALUATION OF THE LAWFULNESS OF CRIMINAL PROCEEDINGS (DECISIONS) IN CRIMINAL AND CIVIL PROCEEDINGS

The article analyzes the evaluation of the lawfulness of criminal proceedings (decisions) in criminal and civil proceedings. In the legal regulation of Lithuania there is a strict non-contractual liability of the state, which means that liability of the state raises without the fault of the officers (institutions). The limits of the strict liability are extremely wide. In this context, one of the essential aspects of addressing the issue of compensation for the damage caused by the pre-trial investigation officers, the prosecutor and the court is to strike the right balance between effective criminal proceedings and the protection of the interests of the injured party. The main objective is to ensure that the limits of the non-contractual liability of the state are not unreasonably extended or unreasonably narrowed. The limits of the non-contractual liability of the state also depends on whether the legality of the actions (decisions) of the criminal proceedings is assessed in the same way or differently in the criminal and civil proceedings. It was revealed that the concepts of violation of criminal procedure and the criteria used in the doctrines of criminal procedure law and civil law to determine the illegality of procedural actions do not coincide. The courts also take the position that the legality of the same acts of criminal proceedings in a criminal and civil cases may be assessed differently. However, the article raises doubts as to whether the opposite assessment of the same act (decision) of criminal proceedings, depending on whether it is assessed in criminal or civil proceedings, is reasonable and does not unduly extend the limits of liability of the State. The author doubts whether such case law is not in conflict with the principles of legal stability, consistency and binding nature of final court decisions, does not unbalance the existing hierarchy of courts and division of competence, as well as does not jeopardize effective criminal proceedings.

KEY WORDS

Criminal procedure, infringement of criminal procedure, compensation for damages, duty to compensate for damages, law enforcement officer's and court's responsibility.